

67. (y). Endecja ruska pod skrzydłami bolszewików / (y) // Kurjer Lwowski. — 1923. — 19 marca (№ 66).
68. (y). Komunikat sztabu generalnego bandytyzmu ukraińskiego» / (y) // Kurjer Lwowski. — 1923. — 18 marca (№ 65).
69. (y). Nowy front Petruszewyczowców / (y) // Kurjer Lwowski. — 1923. — 24 marca (№ 70).
70. Z dziejów wyznania wschodnich granic Polski // Wiek Nowy. — 1923. — 20 marca (№ 6524).
71. Znów skonfiskowany // Wiek Nowy. — 1923. — 20 marca (№ 6524).
72. Zwłoka w uznaniu granic wschodnich // Gazeta Poranna. — 1923. — 3 marca (№ 6637).
73. (—). Powaga władz / (—) // Słowo Polskie. — 1923. — 25 marca (№ 83).

Василь Габор

«ОЙ ТАМ... ЗА ГОРАМИ ВОСКРЕСЛА УКРАЇНА!»: ТЕМАТИЧНІ, ЖАНРОВІ ТА ВІЗУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ В ГАЛИЦЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ПРЕСІ 1938—1939 рр.

Проаналізовано тематичні, жанрові та візуальні особливості висвітлення феномену Карпатської України в періодиці для галицького жіноцтва 1938—1939 рр.

Ключові слова: *галицька жіноча преса, Срібна земля, Підкарпаття, Карпатська Україна, історія, традиції, звичаї, автономія, самостійність, публікації, ілюстрації.*

Проанализированы тематические, жанровые и визуальные особенности освещения феномена Карпатской Украины в периодике для галицких женщин в 1938—1939 гг.

Ключевые слова: *галицкая женская пресса, Серебряная земля, Подкарпатье, Карпатская Украина, история, традиции, обычаи, автономия, самостоятельность, публикации, иллюстрации.*

The topical, genre and visual peculiarities of coverage of the phenomenon of the Carpathian Ukraine in the Galician women's press of 1938—1939 yrs, have been analyzed.

Key words: *Galician women's press, Sribna zemlia (the Silver Land), Transcarpathia, Carpathian Ukraine, history, traditions, customs, autonomy, independence, publications, illustrations.*

Феномен Карпатської України впродовж 1938—1939 рр. на сторінках преси для галицького жіноцтва ще комплексно не досліджено. Погляд на ці важливі події через призму їх бачення жінкою-галичанкою дозволяє глибше зрозуміти ті громадсько-політичні процеси, які привели до утворення самостійної держави п. н. Карпатська Україна, та її розвиток у складних суспільно-політичних обставинах.

Для аналізу обрано такі популярні жіночі видання у Галичині, як: львівські — «Нова Хата» (1925—1939), «Жіночий Голос» (1931—1939), «Жінка» (1935—1939), «Громадянка» (1938), «Світ Українки» (1938), «Українка» (1938—1939) та коломийські — «Жіноча Доля» (1925—1939), «Жіноча Воля» (1932—1939) і додаток до «Жіночої Долі» — журнал для українських дівчат «Світ Молоді» (1932—1939).

Серед означених пресодруків домінували три видання — «Нова Хата», «Жіноча Доля» і «Жіноча Воля», які систематично і глибоко висвітлювали події в Карпатській Україні, а всі інші жіночі часописи тією чи іншою мірою доповнювали цю тематичну палітру.

Проголошення спочатку автономії, а згодом — самостійності Карпатської України викликало в галицькій пресі 1938—1939 рр. справжній вибух і небувалий інтерес журналістів до історії, культури, літератури та життя закарпатських українців. Безперечно, і в попередні роки галицькі жіночі видання приділяли увагу жіночому руху на Закарпатті та друкували вірші відомих письменниць краю, як-от Миколаї Божук, однак порівняно з досліджуваним періодом ці публікації мали принагідний, а не систематичний характер.

Виявлені *de visu* понад 90 матеріалів на сторінках галицької жіночої преси (зокрема поезій закарпатських авторів) зазначеного часу можна умовно поділити на декілька груп: 1) суспільно-політичні; 2) історико-культурологічні; 3) літературно-мистецькі. Окрему групу становлять візуальні матеріали (фотографії, карти і графічні малюнки). Через великий обсяг публікацій про жіночий рух та мистецьке і літературне життя Карпатської України ці теми плануємо проаналізувати в окремих статтях, тому охарактеризуємо їх тут стисло.

Домінування тих чи інших матеріалів у жіночих виданнях було у певні періоди різним. Наприклад, 1938 р. автори жіночих часописів

сів більше уваги приділяли історії, звичаям і традиціям закарпатських українців, а 1939 р. — громадсько-політичним подіям. Тож логічним видається розпочати аналіз саме з другої групи публікацій — історико-культурологічних матеріалів, які дають ключ до розуміння утворення самостійної Карпатської України.

Історія Закарпаття, яке часто називалося поетично Срібна земля або Сріберна земля, Срібна країна, Україна срібна, а також Підкарпаття, Підкарпатська Русь, Підкарпатська Україна, Закарпатська Русь-Україна, Закарпатська Україна, Карпатська Україна, відображена в багатьох публікаціях на сторінках галицької жіночої преси. Авторів висвітлювали історію закарпатських українців як найзахіднішої гілки українського народу від княжих часів, їхнє одвічне бажання об'єднатися з Україною та розвиток у складі Чехословаччини, до якої вони добровільно приєдналися 8 травня 1919 р. п. н. «Підкарпатська Русь».

Найцікавіше виклав історію Закарпаття в науково-популярному стилі відомий український поет Василь Пачовський у статті «Сріберна Земля» на сторінках часопису «Громадянка» [52]. Тему цієї публікації розвинула стаття «З давно-минулого Срібної Країни», надрукована в «Жіночій Долі». У ній також висвітлено історію краю від княжих часів, перше відродження за часів єпископа Андрія Бачинського до акції Едмунда Егана на захист закарпатських українців і 1897 р., коли Августин Волошин почав видавати газету «Наука» (у статті помилково вказано іншу дату — 1900 р.) [24].

Історію Карпатської України від заселення її території білими хорватами і перебування у складі Київської Русі до здобуття автономії та розбудови молодого держави зі столицею у Хусті відображено також у розлогій статті «За високими Карпатами» на шпальтах «Жіночого Голосу» [28].

У багатьох публікаціях автори підкреслювали, що закарпатські українці є однією з гілок українського народу, які в 1919 р. прагнули об'єднатися із соборною Україною, і помітну увагу акцентували на 900-річному угорському пануванні у краю. Зокрема, редакція «Жіночої Долі» відзначала, що «підкарпатська земля належить до нас, як господарів, вже більше, як тисячу літ», дев'ятсот років перебувала під угорським гнітом, а 22 січня 1919 р. підкарпатські українці виявили своє бажання належати до української держави.

«Голос крові, що його на всі лади, різними способами такі довгі роки старались приглушити мадяри, відізвався по дев'ятьсот роках неволі» [20].

Історію підкарпатських українців висвітлювала також «Жіноча Воля», зокрема, зазначаючи: «Мадяри панували над цією країною майже дев'ятьсот літ. Дев'ятьсот літ держали цю галузку нашого народу в неволі... Дев'ятьсот літ старались про те, щоб змадяризувати наших братів. Але українці Підкарпаття почували, що в них пливе українська кров», і хоча їх не навчали рідної історії, вони знали, що колись «Підкарпаття творило частину великої княжої київської держави», а в січні 1919 р., коли настав великий день злуки всіх українських земель, «наші брати на Підкарпатті сказали тоді теж своє слово. Їх воля була належати до матірнього пня, до Великої України», однак через несприятливі історичні умови добровільно приєдналися до Чесько-Словацької Республіки на правах автономії [56].

Галицька жіноча преса вмістила цікаву історію про прилучення одного закарпатського села до ЗУНР, що, правда, не підтверджену документально. Оксана Дучимінська у статті «Розказати вам щось про Закарпаття?» подала почуту від людей історію, як двадцять років тому в глухому гірському селі в неділю під церквою зійшлися усі селяни на раду, бо прийшов день, на який чекали сотні років, треба тільки «поспішитися, зголоситися, щоб не забули прилучити їхнє село». Сільська громада послала до Станіслава грамотного й бувалого односельчанина Микулу, і він «пішов за голосом крові, не заблудив і сповнив свій обов'язок» [22].

На шпальтах досліджуваної преси висвітлено також ставлення Михайла Драгоманова до цієї найвіддаленішої частини українських земель. У статті «Закарпатська Україна», опублікованій на сторінках «Жіночого Голосу», редакція зазначала, що М. Драгоманов перший приглянувся до життя автохтонів і «підняв клич, що на Закарпатті гине наш рідний “поранений брат”». Він двічі, в 1870—1876 рр., відвідав Закарпаття і пересвідчився, що там «найчесніші наші патріоти живуть думкою і серцем або серед стародавніх князів та бояр, або серед далеких московських архієреїв і генералів, а нашого народу з його горем під своїм боком не бачать, а коли іноді заговорять до нього, то все про мертве і такою мовою, котрою ніхто і ніде не говорить і котрої вони самі не розуміють без мадярського перекладу».

Побачивши, що Закарпатська Русь-Україна відрізана духовно навіть від Галичини більше, ніж Австралія від Європи, М. Драгоманов присягнувся працювати для того, щоби приєднати її до національного поступового і демократичного руху, в якому вбачав єдиний порятunek [30].

Надзвичайно образно змалював наслідки угорського панування В. Пачовський. Коли він приїхав до цього краю після Першої світової війни, то серед краси Срібної землі зустрів народ, що «осліп на очі з мадярської темниці», а співав пісню сумну, як могила, і пив з розпуки, наче засуджений на смерть. Разом з іншими скитальцями-галичанами, зазначав автор, він збирав дітей до школи та впродовж дев'яти років «промивав» їм «сонні очі», але на десятий рік чехословацька влада прогнала його із Закарпаття за те, що «розвалював їм державу Україною!». І ось минуло вісім років з того часу, писав поет, і на дев'яту осінь прилетіла до нього русалка-повітруля на крилах зі Сріберної землі та й опустила сльози щастя на його очі: «Ой там — каже — за горами воскресла Україна!» (ці слова були конфісковані цензурою). «Виріс там народ, що вже вміє висказати все, що серце чує, мовою багатою як земля, а щирою як золото» [52].

Світло на приватні стосунки галицької і закарпатської інтелігенції та згубний вплив угорської культури на останню проливають спогади Олени Залізняк, опубліковані на сторінках «Нової Хати». Авторка згадувала, що в гості до її батьків приїжджали закарпатські священники, вчителі, ужгородські богослови і будапештські студенти, а під час канікул вони їздили до знайомих за Beskidi, до Томуня, Бистрого, Майданки чи Волового. «Пам'ятаю, як мій батько, все щирий і безпосередній, дорікав їм не раз мадяронством, то знов брав із стола празьке видання “Кобзаря” і читав уголос Шевченка. — Гість, пан-отець куриє люльку, слухав і потакував, але потім з дискусії вийшло, що таки нема поета над Петефі і нема вищої культури, як мадярська. Та були і такі, що більше стихійно, як свідомо, любили своє рідне і щиро бажали працювати для свого народу» [32].

Автори жіночих часописів, ведучи мову про закарпатських літераторів, також постійно підкреслювали, що на Закарпатті живе одна з гілок українського народу. Так, Марія Омельченко писала, що відомий закарпатський письменник Василь Гренджа-Донський своєю працею в журналі «Наша Земля» (1927—1928), друкуючи

етнографічні матеріали з Карпатської України, що було дуже цінним для пізнання, який саме народ там живе, доводив: «...в Карпатській Україні (тоді Підкарпатська Русь) справді живе галузка великого українського народу» [49]. Статтю про ще одну відому закарпатську письменницю, Ірину Невицьку, М. Омельченко завершувала так: «З цієї коротенької статті бачимо, що й найменша галузка нашого народу в Карпатській Україні дала видатних жінок, які вносять культурні цінності в духову скарбницю українського великого народу!» [50, ч. 9/10].

Прикметною особливістю публікацій про історичний розвиток та національне відродження закарпатських українців було те, що вони дуже часто містили ліричні зачини та спогади. Серед найцікавіших матеріалів такого плану — стаття В. Пачовського «Сріберна Земля». Її поетично наснажений зачин і спогади автора про своє десятирічне перебування на Закарпатті мимоволі викликали у читача ще більшу любов до цього краю: «Чи є краща сторона на широкій землі нашого народу, як Закарпатська Україна? Оперезали її високі гори, обмаїли зелені ліси, закосичили винниці золотими виногородами, а ріки сріберні опоясали синіми стрічками. Така вона красна! А як у літі леліє красою до золотого сонця — то на папері не списати, ані у пісні проспівати! Радуйся, Срібная Земле!» [52]. В. Пачовський згадував також у статті свою популярну серед молоді поему «Сріберний дзвін», в основу якої лягли реальні події: 1917 р. на Закарпатті, в Богоревиці, було знайдено срібний дзвін часів Ярослава Мудрого, але угорці завезли його до Братислави і розбили. Цей Ярославів дзвін також будив людей зі сну.

Захоплено розпочала свої спогади у «Новій Хаті» й Олена Залізник: «Закарпаття! Карпатська Україна! Віднедавна місце зацікавлення цілої Європи, осередок надій і сподівань усіх українців» [32].

Марійка Підгірянка у вірші «Лист», адресованому редактору «Жіночої Долі» Олені Кисілевській, назвала Закарпаття «Князівною нашою срібною» й «Україною Срібною» [53], а Ольга Олександра Дучимінська у рецензії на книгу В. Пачовського «Срібна Земля» — близькою по крові. Вона констатувала, що «шановний автор дуже в пору видав свою книжечку, в якій старається обзайомити читача з цею країною так близькою нам по крові» [23].

Для багатьох авторів «Нової Хати», зокрема Оксани Дучимінської, Закарпаття було овіяне особливим чаром: «А коли ранком ми вперше побачили закарпатську землю з граничних верхів — були глибоко зворушені. Старі пісні, забуті перекази, уривки незрозумілих колись розмов — спалахували в підсвідомості. Виринаюче з мряки віддалі Закарпаття ожило. В цей день стало для нас казочною землею наших молодечих мрій...». Ця казковість нерідко межувала з тогочасною історичною дійсністю: люди довірливо розповіли мандрівниці-галичанці про славного опришка Ілька Липея, де він спав тієї ночі і що його вже третій місяць марно шукало кількасот жандармів. І далі О. Дучимінська так характеризувала закарпатських українців: «На допиті всі ці люде мають тупі, байдужі лица, але в розмові з вами їх очі горять внутрішнім вогнем, Ілько Липей, це вислів їхньої туги до волі, до правди, до краси!» [22].

Отже, історія Закарпаття на сторінках жіночої преси Галичини відображалася у редакційних та авторських статтях, спогадах і рецензіях. Багато з цих публікацій, зокрема стаття В. Пачовського, були проілюстровані численними фотографіями, на яких зображено дітей Закарпатської України, хліборобів за працею, парубків Закарпатської Бойківщини (с. Волове), стару дерев'яну церкву на околицях Рахова, гагілки під церквою та типову селянську хату над Ужем [52]. Візуально статтю «За високими Карпатами» також доповнювали чимало світлин (гуцульської хати в с. Лазки за Раховом та сільського весілля; молоді і дружки у весільних строях, гуцулок з Рахова; гуцулки, яка п'є воду із джерела при дорозі на гору Мензул; гуцульських полонин, на яких випасається худоба) і нова карта Карпатської України [28].

Шлях до самостійності закарпатських українців був надзвичайно тривалим. Що оберігало їх від денаціоналізації — дає відповідь стаття Ірини Гургули «Народній побут Карпатської України», опублікована на сторінках часопису «Жінка». На думку авторки, саме «старовинна традиція, що характеризує життя і творчість закарпатських українців, була для них заборолом і сильною охороною перед денаціоналізацією в часах вікової неволі». Зберегти національну ідентичність допомагали також побут і традиції. Детально описуючи хату верховинців, їхнє життя та активну роботу взимку,

зміну способу життя навесні, І. Гургула особливо акцентувала на зимових святах та родинних обрядах. Родовий характер, на її думку, мали й родинні обряди, тому спільне переживання горя й радості об'єднувало не лише одну сім'ю, а й ціле село [19].

Авторка статті звертала увагу читачів на народну творчість — закарпатський народний одяг, вишивки, тканини, писанки, різьбу, кераміку, будівлі, які здавен були незмінні у засадничих формах, але мали свій особливий стиль: «Тому подив, пошану і почуття вдяки будять в нас, зокрема, жінки Карпатської України, що продовж довгих століть неволі зуміли плекати у своїх темних закурених хатах живу мистецьку творчість та заховати для нас найкращий доказ духової єдності українського народу» [19].

Духовну єдність закарпатських і галицьких гуцулів підкреслювала редакція «Нової Хати», ведучи мову про закарпатські вишивки. Вона зазначала, що закарпатські гуцули «цілим своїм побутом... дуже зближені до своїх галицьких братів. На горішньому бігу Тиси, вздовж границі є той сам спосіб життя, ті самі декоративні замилювання, що й по тому боці. Немає сумніву, що вони носії одної культури, спільної з галицькою» [31].

Певною мірою публікацію «Закарпатські вишивки» доповнюють зразки вишивок блузок та суконь, уміщених під рубрикою «Ручні роботи» у «Новій Хаті» [29].

У багатьох публікаціях про звичаї, традиції та фольклор закарпатських українців автори галицьких жіночих видань постійно підкреслювали їхню історичну й духовну спорідненість з українським народом. «Дивна ця країна, оте Закарпаття! Всі звичаї й обичаї наші, прадідні, українські», — так писала про різдвяні традиції Лідія Бурачинська під криптонімом Л. Б. [1].

Закарпатський різдвяний вертеп, званий Бетлегемом, такий незвичайний, вважала Л. Бурачинська, що на ньому варто зупинитися докладніше. «Вертепна драма зовсім пригадує наші і ходом акції та персонажами. Але будова вертепу має рішуче прикмети західніх різдвяних видовищ. При чому всі дієві особи, дерев'яні ляльки, одягнені в місцеві закарпатські строї», — зазначала авторка [1], а далі на основі публікації Петра Світлика в журналі «Подкарпатская Русь» ознайомлювала читачів з різдвяним вертепом у с. Імстичеве на Закарпатті.

На сторінках досліджуваних видань опубліковано декілька статей про великодні звичаї у Карпатській Україні, зокрема у с. Синевир. Авторка Олена Нірода передовсім підкреслювала спорідненість хат закарпатських українців з полтавськими і поліськими будівлями: «В Синевірі хати веселі: ясні, білі, прибрані внутрі рушниками. Як на Полтавщині. Як на Поліссі». Спорідненим з іншими українськими землями, але з певними особливостями було й саме святкування Великодня на Підкарпатті. З подальшої розповіді авторки читачі мали змогу довідатися про цікаві звичаї та різні забобони під час святкування Пасхи в Синевірі. «Ще одне знаменне... на Підкарпатті велить звичай на Великдень здержуватись від пиття алкоголю. Мабуть, найрозумніший звичай під сонцем» [5].

Про випікання паски в с. Дубове і пов'язані з цим ритуали галицькі читачі мали змогу довідатися зі статті «Великодні звичаї на Закарпатті», надрукованої на сторінках «Нової Хати» [11]. У цій публікації, ймовірно, редакцією або цензурою, було вилучено останній рядок: «Це нагадує й наші великодні звичаї», а замість нього подано таку інформацію: «На основі матеріалів, зібраних д-ром І. Панькевичем при допомозі учнів ужгородської гімназії».

Окремі публікації про великопісні та великодні звичаї на Підкарпатті в селах Дубове та Жукове, зокрема в «Жіночій Долі», були підготовлені на основі етнографічних записів [12].

Усна народна творчість, як-от колядки й щедрівки з Карпатської України, на сторінках галицької жіночої преси засвідчувала, що вона була одним із важливих джерел, яке живило національний дух закарпатських українців і дозволяло їм зберегти свою ідентичність. Так, у передньому слові до публікації колядок і щедрівок із цього краю редакція часопису «Жінка» зазначала, що вони «найкраще аргументують національну приналежність тієї землі» [40].

«Карпатська Україна належить до тих частин нашої землі, — йшлося у передмові, — де фольклор зберігся донині у всій первісній красі й оригінальності. Народні пісні, казки, повір'я і звичаї — все з тієї Волости для нас цікаве і пахне тією дивною романтикою давніх часів, яку в Галичині ми вже затратили в метушні цивілізації та зусиллях буднів» [40].

Запропоновані читачам колядки з околиць Хуста редакція взяла з будапештської газети «Недѣля» за 1900 р. та збірки Якова

Головацького «Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси» (М., 1878. — Част. 3) й охарактеризувала їх як примітивні, характерні своїм говором, але які «мають у собі все-таки ту сувору, візантійську красу, яку так цінять світові критики в нашому стародавньому церковному малярстві» [40].

На сторінках часопису «Українка» була опублікована «Щедрівка з Карпатської України» [64], взята з книжки Ф. Колесси «Українська словесність» (Львів : Просвіта, 1938).

Матеріали цього спрямування доповнювали весняні великодні пісні та описи ігор на Закарпатті й Пряшівщині, які записали учні ужгородської гімназії (під керівництвом І. Панькевича) і Степан Шковран із Пряшева, що були подані у статті «Великодні звичаї на Закарпатті» [11]. Зокрема, тут наведено зразки великодніх ігор у селах Коритняни біля Ужгорода і Шом на Пряшівщині.

Важливою складовою у збереженні національної ідентичності закарпатських українців були побут, традиції і звичаї, народна творчість, в описі яких, часто підкреслювали автори, відчувається духовна спорідненість із загальноукраїнськими. На сторінках жіночих видань Галичини це відображено як в оригінальних авторських публікаціях, так і в матеріалах, підготовлених на основі досліджень відомих вчених, зокрема І. Панькевича, С. Маковського, та етнографічних записок. Дуже часто ці статті містили ілюстративний матеріал, як-от: фотографії закарпатських жінок у народних строях та за різноманітною працею у статті І. Гургули «Народній побут Карпатської України» [19], двох жіночих сорочок із гуцульського регіону Закарпаття та з Мараморощини у статті «Закарпатські вишивки» [31], писанок з ясеня із с. Кобилецька Поляна у статті «Великодні звичаї на Закарпатті» [11], дідуха і хліба зі свічкою та графічний малюнок колядників з різдвяною зіркою на тлі вікна, як у статті Л. Бурачинської «Різдвяний вертеп на Закарпатті» [1], та зразки орнаментів закарпатських вишивок [29].

Таким чином, поступово ми підійшли до групи публікацій суспільно-політичної тематики. Вони становлять великий масив аналітичних та інформаційних матеріалів: статей, політичних оглядів, подорожніх нарисів, заміток та листів читачів, у яких відображено здобуття закарпатськими українцями автономії, згодом — самостійності свого краю, діяльність уряду молодшої держави, рішення

Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р., розвиток жіночого руху, літературне й мистецьке життя та, зрештою, розгром Карпатської України.

У цей період галицькі жіночі часописи присвятили молодій державі **тематичні добірки**: «Карпатська Україна» та «Великі зміни у світі» («Світ Українки»); «3 життя Карпатської України» та «В Карпатській Україні» («Жіночий Голос»); «3 того боку Карпат» («Жіноча Доля»); «Великий історичний день Підкарпаття» («Світ Молоді»); **рубрики**: «Що діється у світі» («Українка» та «Світ Українки»); «Що діється в світі і у нас» («Жіноча Воля»); «В Карпатській Україні» («Українка»); «3 жіночого світу» («Жіноча Доля»); «При громадській роботі» («Жінка»); «Новинки» («Світ Молоді») та ін., а також **політичні огляди**: п. н. «Місяць січень. В Карпатській Україні», «Місяць май. В Карпатській Україні», «Місяць березень. В міжнародній політиці» («Жінка») тощо. Зокрема, редакція «Жіночої Долі» вмістила тематичну добірку п. н. «3 того боку Карпат», у яку ввійшли статті «Підкарпаття самостійне», «Прем'єр Підкарпаття о. Августин Волошин», «Підкарпаття» і подорожній нарис О. Кисілевської «3 недавньої гостини на Підкарпатті» (1938. — Ч. 21).

Проголошення автономії Карпатської України спричинило надзвичайне зацікавлення цією тематикою на сторінках галицької жіночої преси. Редакція «Жіночого Голосу» вважала це великою подією для всього українського народу, яка «сколихнула усіма українськими серцями: ті, що з байдужості перестали битись під такт усього українського руху, оживали, а ті, що горіли до всього, що своє, наповнилися бадьорістю, новою вірою, новими надіями». За високими Карпатами «ядро українського народу здорове і воно стає до будови своєї хати» [28].

Майже всі досліджувані пресодруки писали про здобуття Карпатською Україною 8 жовтня 1938 р. автономії і святкування з цього приводу. Так, «Жіноча Воля» повідомляла читачів, що того дня «Підкарпаття дістало самоуправу (автономію) і свій власний уряд», а «столиця Підкарпаття у жовто-блакитних прапорах» [6]. Редакція журналу «Світ Українки» зазначала, що закарпатські українці та словаки виступили одночасно з домаганнями національної незалежності, а 8 жовтня 1938 р. в Ужгороді, столиці Закарпаття, створено

«перший уряд Карпатської України». Населення Ужгорода вшанувало великими маніфестаціями «цей світлий день в історії» (подальший текст був конфіскований) [8]. «Підкарпаття, хоч трохи обкромлене, але самостійне... — відгукувалася «Жіноча Доля», — з ним і за ним цілий український нарід усіх рідних земель й за Океанами» [55].

На перетворення Підкарпаття із власним урядом в союзі з Чехією та Словаччиною у федеративну державу відгукнулася й редакція журналу «Світ Молоді». Однак здобуття автономії, на її думку, не було «ласкою» чехословацького уряду, а радше запізнлим виконанням його зобов'язань супроти українського народу на Підкарпатті, передбачених Сен-Жерменською мирною угодою ще 1919 р. [7]. «Світ України» дотримувався думки, що Карпатська Україна «не є цілком незалежною державою, тільки одним із членів спілки (федерація)», до складу якої входять також Чехія й Словаччина, а конституцію цієї перебудованої держави чехів, словаків і українців «саме тепер виготовляють» [35].

Редакція «Жіночої Волі» вважала, що ослаблена Чехословаччина після захоплення Німеччиною Судетів, а Польщею — Шлеська надала автономію підкарпатським українцям через страх втратити прихильність півмільйона українців на Підкарпатті, тож «рада не рада дала українцям права, з яких вони мали вже двадцять літ тому користати» [63].

Цікавими думками з приводу здобуття закарпатськими українцями автономії та створення першого уряду поділився В. Пачовський у статті «Сріберна Земля». На його переконання, Закарпатська Україна «виказала державнотворчії змисли» тим, що об'єднала для створення уряду український і русофільський табори, які мали майже рівні сили. Сформований на основі компромісу, уряд «може бути життєздатний до удержання влади, бо державність твориться не принципами одної партії, а компромісом всіх державнотворчих сил для з'єднання цілого народу для держави». Значення автономії, наголошував В. Пачовський, полягало в геополітичному положенні краю — поміж чотирма державами, що забезпечувало Україні Карпати і доступ до Наддунайської низовини і Середньої Європи [52].

Відзначимо, що у статті В. Пачовського цензура конфіскувала дуже цікавий абзац: «Це маленький край у Карпатах, що його “відкинули будівничі, а він стане основою угла” Східної Європи» [52].

Інші автори, зокрема П. К. у передовій статті «Чужа сила — не своя сила» на сторінках «Жіночого Голосу», акцентували увагу на тому, що тогочасні події, які відбувалися довкола невеликої частини української землі, доводили, «що лише своєю волею, силою і працею можна щось створити, вибороти, здобути», і закарпатські українці здобули собі права самі, бо якби чекали на них із «заложеними руками», то ніхто не дав би їм жодних прав [51].

Авторка Гал. у публікації на сторінках часопису «Громадянка» відзначала, що у зв'язку із Карпатською Україною українське питання постало в центрі міжнародних «заінтересувань». Той факт, що Закарпаття не ввійшло до складу Угорщини, переконливо засвідчував, що в українській справі вагомо заангажувався надзвичайно важливий міжнародний чинник — Німеччина. У статті резюмувалося: «Вже розійшлися були поголоски, що Карпатська Україна стала кісткою незгоди, на якій заломиться вісь Берлін—Рим, коли нечайно Рим підпорядкувався Берлінові і навіть разом зробив натиск на Мадярщину, щоб вона залишила Карпатську Україну в спокою» [15].

Про Ужгород, столицю Закарпатської України, який став «середовищем міжнародної політики», вела мову Х. Кононенко у статті «За Карпатами» [41].

Однак більшість редакцій, зокрема «Світу Українки», захоплено розповідали про події в самостійній молодій державі: «Вже другий місяць переживає український народ, де б він не жив, дивно зворушливі часи. Ото там, за верхами зелених Карпат, в найгірш донедавна занедбаній українській землі, повсталала українська автономна держава, що разом з Чехією і Словаччиною творить державу чехів, словаків і українців» [35].

Галицькі читачі були добре поінформованими, хто входив до першого і другого урядів Карпатської України та про рішення Віденського арбітражу від 2 листопада 1938 р., за яким міста Ужгород, Мукачеве і Берегове були прилучені до Угорщини.

Про перший уряд Підкарпаття на чолі з Андрієм Бродієм і привітання його жителями Ужгорода, про заборону політичних партій і ухвалення української мови державною розповідала читачам редакція журналу «Світ Молоді» у добірці матеріалів п. н. «Великий історичний день Підкарпаття» [7].

Детальніше інформувала про перший уряд Карпатської України редакція «Світу України» зазначаючи, що він не був суто національним, бо до нього входили і москвофіли, а А. Бродій вів таємні перемовини з Угорщиною, «щоб віддати Карпатську Україну знов під мадярське панування». Тож 26 жовтня 1938 р. уряд був змінений на справді український під проводом Августина Волошина, який «від молодих літ, ще за мадярського панування, боровся за права карпатських українців» [35].

Схвалення нової конституції у Празі 19 листопада 1938 р. в парламенті, а 22 листопада — в сенаті, на думку редакції «Світу Молоді», засвідчило, що закарпатські українці отримали запоруку своїх повних прав на рідній землі. Спільними для федерації чехів, словаків і закарпатських українців залишалися тільки президент держави, військо, фінанси і закордонна політика. До уряду Карпатської України знову ввійшли Августин Волошин, якого редакція назвала «батько народу», і міністр Юлій Ревай, який також втішався любов'ю і довірою карпатських українців [37].

Не залишилося поза увагою галицької жіночої преси і несправедливе рішення Віденського арбітражу 1938 р., яке позбавило Карпатську Україну трьох великих міст і значної території. Зокрема, «Світ Молоді» зазначав, що дев'ятсотлітня угорська неволя «здеправувала душу менше відпорного елемента», тому «руські» мають не лише Фенцика і Бродія серед інтелігенції, а й якийсь незначний відсоток серед народу: «Уряд о. Волошина сливе за кожним разом подає до прилюдного відома, що він нікого не задержує у своїй державі. Кому краще з мадярами — може іти до них» [10].

У зазначений період досліджувані видання, зокрема «Жіноча Воля» та «Жіночий Голос», надрукували карту Карпатської України та матеріали про територію молоді держави. Так, «Жіночий Голос», ведучи мову про самовизначення Закарпатської України та утворення її першого компромісного уряду на чолі з А. Бродієм, містив карту Чехословаччини із трьома союзними державами у складі — Чехією, Словаччиною і Підкарпатською Україною [30].

Згодом редакція «Жіночого Голосу» опублікувала нову карту Карпатської України, на якій лініями було помічено ті землі, які «віденський суд віддав **неправне** (тут і далі — виділення редакції. — В. Г.) Мадьярам» [28].

«Жіноча Воля» також надрукувала карту Карпатської України й розповідь про територію, населення і кордони молодої держави та її розвиток, зазначаючи, що «розбудова життя на Підкарпатті іде скорим, жвавим кроком уперед. Населення відноситься з великим довір'ям до уряду, на якого чолі стоїть улюблений всіма народній діяч др. о. Волошин» [21].

Про тогочасні кордони, загальний простір, кліматичні умови та населення Підкарпаття йшлося в огляді «Підкарпаття» на сторінках «Жіночої Долі»: «Підкарпаття — це частина українських етнографічних земель, висунена якнайдалі на південний захід» [54].

Окремо можна скомпонувати публікації, з яких галицькі читачі мали змогу довідуватися про події в Карпатській Україні від очільників молодої держави, зокрема її прем'єр-міністра А. Волошина та міністра Юліана Ревая. Так, у добірці інформаційних повідомлень, вміщених під рубрикою «Новинки», йшлося про великі маніфестаційні збори Української народної ради в Ужгороді, на яких А. Волошин заявив: «На нас великі держави дивляться, як на націю. Ми мусимо доказати, що ми політично й національно зрілі, щоб перевернути ведення нашої країни в наші руки. Ми не позволим о торгувати собою». У цьому ж повідомленні наведено слова міністра уряду Карпатської України Ю. Ревая: «Закликаю всіх українців до спільної праці. Зробімо “табуля раз”, забудьмо все, що нас розділяло» [9].

На сторінках «Жіночого Голосу» надруковано промову міністра Ю. Ревая, виголошену на радіо після ухвалення чеським сенатом конституції для Карпатської України. У ній наголошувалося, що «Карпатська Україна закінчила з успіхом боротьбу за волю», «наша країна стала державою, наш нарід державним народом», а «наші закони буде ухвалювати наш сойм», «хочемо, щоб панувала наша воля, наша сила і наше право!» [58].

У промові Ю. Ревая зазначив, що в своєму законопроекті автономії пропонував змінити стару назву — «Підкарпатська Русь» — на «Карпатська Україна», мотивуючи це тим, що попередня назва буде нагадувати давні часи з їх інтригами. Однак пішов на поступку: до скликання першого сейму залишиться стара назва, сейм також має вирішити питання щодо державної мови й мови навчання.

Згадані публікації певною мірою доповнили стаття про життя і діяльність прем'єр-міністра А. Волошина на сторінках «Жіночої Долі» [57] та маніфест крайового товариства «Просвіта» в Ужгороді, підписаний від імені Юлія Бращайка і Степана Клочурака й опублікований в журналі «Світ Молоді». З нього галичанки могли довідатися про те, що «всю владу внутрі нашої Самостійної землі представники нашого об'єднаного народу вручили своєму правительству, до складу якого належать: батько нашого народу о. Авг. Волошин, посол Юлій Ревай, сенатор Едмунд Бачинський, посол від Пряшівщини др. Іван Пішак, посол др. Степан Фенцик. [...] Велика наша радість, що відтепер усі справи української Карпатської Русі перебрали ми всі до своїх рук». І товариство «Просвіта» заклиало всіх розпочинати **«народню, національну будівничу працю»**, яка має бути в тисячу разів більшою за законну радість, і виконувати **«всі приписи своєї народної влади»**, а з нагоди свята самостійності — влаштовувати маніфестації й збори. «А відсвяткувавши Самостійність нашої Карпатської Русі від Попраду аж по Тису, **всі до тяжкої просвітянської праці»** [7].

На шпальтах галицьких жіночих видань трапляються також фотографії провідних діячів Карпатської України. Зокрема, світлини прем'єра А. Волошина містилися у «Жіночій Долі» (1938. — Ч. 21) та «Жіночій Волі» (із підписом: «Прем'єр Др. о. Августин Волошин промовляє в Хусті до народу») (1939. — Ч. 4).

У «Жіночій Долі» опубліковано групову фотографію з комендантом «Карпатської Січі» Дмитром Климпушем із підписом: «Провід “Січі” на балконі “Січової Гостинниці”. Посередині (в шапці) бл. п. Дмитро Климпуш» (1939. — Ч. 4). (Щоправда, редакція помилково зарахувала Д. Климпуша до загиблих.)

Про події в Карпатській Україні галицькі читачі довідувалися також із публікацій листів закарпатських авторів. Так, Олена Кисілевська надрукувала в «Жіночій Долі» уривки з листа закарпатського письменника Юлія Боршоша-Кум'ятського. Він писав, зокрема, про великі зміни в громадському житті краю: «Змінилася карта Карпатської України, змінилося життя, змінилися порядки — словом — усе змінилося на нашу користь. Усюди проявляється правда України. [...] Все пішло новим руслом відродженого життя. [...] Усюди по цілім краю організовується Карпатська «Січ»... Жіночий

Союз — змінений на «Союз Українок»... Національна свідомість очевидячки зростає. Від малих до найстарших здоровлять — «Слава Україні»... Одним словом — праця, нове життя, спокій, ентузіазм, одна думка й стремління до ще кращого» [13].

Розвиток національного життя Карпатської України, на думку редакції «Жіночого Голосу», показав «багатьом чесним одиницям із москвофільського табору, що вони помилялись», і з помітних його представників відзначилося «навернення двох поетів, що досі писали по-російськи, а то Івана Патруса і А. Карабелеша» [26, ч. 3].

У галицької молоді був великий порив їхати на допомогу закарпатським українцям розбудувати самостійну Карпатську Україну, тож дещо дивним видається звернення, уміщене на сторінках «Нової Свободи» і передруковане у «Світі Молоді», щоб українська молодь з інших частин українських земель «здержалася від самочинної еміграції на Підкарпаття». «Знаємо, — йшлося у зверненні, — що ці наміри у наших галицьких братів родяться з ідейности й щирого почуття до нашого Підкарпаття», однак приїзд у тогочасних умовах, коли після Віденського арбітражу молода держава змушена була організувати від основ свій устрій та лад, вважалося недоцільним і нерозважним почином [60].

Велику частину суспільно-політичних публікацій становили статті, політичні огляди та замітки про діяльність уряду А. Волошина й вибори до першого сейму Карпатської України, про її економічний та культурний розвиток, масові протести проти іменування третім міністром уряду молодого країни чеського генерала Льва Прхали тощо.

На сторінках галицьких жіночих видань особливо цікавими і ґрунтовними були політичні огляди авторки під псевдонімом Галина у часописі «Жінка». У них висвітлено всі стадії розвитку молодого карпатоукраїнської держави, розбудову урядом державної адміністрації та підготовку до першого сейму [17], а в низці публікацій без зазначення авторства — про загострення стосунків між Прагою і Хустом на початку лютого 1939 р., викликане призначенням генерала Л. Прхали міністром уряду Карпатської України, та найважливішу подію в житті молодого країни — вибори до першого сейму, на яких 92% виборців віддали голоси за єдину листу (список) Українського національного об'єднання [45].

Майже всі жіночі видання висвітлювали підготовку до виборів та сам хід виборів до сейму Карпатської України. Про це, зокрема, писали редакції часописів «Українка» — у статті «В Карпатській Україні» [4]; «Жіноча Воля» — у добірці п. н. «Що діється в світі і у нас» [65, ч. 2]; «Жіночого Голосу» — у статті «В Карпатській Україні» [3]. Редакція «Жіночого Голосу», інформуючи про результати виборів, зазначала, що їх важливість полягала в тому, що «існування сойму Карпатської України як законодавчої влади буде остаточною закріпленням державності Карпатської України» [26, ч. 3].

Галицькі жіночі видання яскраво відобразили і саме народо-виявлення в Карпатській Україні. Так, С. Нагірна у листі до редакції часопису «Жінка» розповіла про місто Рахів, яке було прикрашене українськими прапорами, а на головній вулиці зроблено браму з написом «Свою Україну любіть, любіть її во время люте» з великим тризубом посередині, портретом А. Волошина.

Вражаючим був і сам переддень виборів до сейму Карпатської України в Рахові: «Вечір. Мають жовто-блакитні прапори. Скрізь ілюмінація, у вікнах горять свічки. А з вершин несеться тужний спів трембіт. То легіні сповіщають про завтрашній день. Грають трембіти, горять на горах ватри, а в усіх церквах дзвонять дзвони. І так все разом злилося в одне велике ціле, бо “завтра” всі як один здаємо наш іспит». Після виборів, о 15-й годині, коли з’явився білий прапор — символ перемоги, звідусіль залунало «Слава Карпатській Україні!», «відгомонам відбилося від рахівських гір і понеслося світами... Ми перемогли і будемо самі господарями у своїй хаті!» [47].

Василина Божук, двоюрідна сестра Миколаї Божук, у листі до редакції часопису «Жіноча Доля» описувала, як відбувалися вибори до першого сейму в закарпатських селах. «Ми ще під вражінням успішних виборів. Пережили ми (а ви напевно з нами) Великі Дні нашої історії. Перші вибори до рідного, українського Сойму. В той великий день і ви, як ми, очікували: що принесуть хвилі етеру? І, Боже, перша радісна вістка. Мале верховинське село Білаговиця під границею, далеко від залізниці, вже вивісило білий прапор. В суботу напередодні виборів по хатах замаяли жовто-блакитні прапори. Ріжної величини й якості. Від розкішних до скромно паперових. Гарно на білому тлі відбивалися свіжі барви прапорів. А всюди у вікнах свічки, портрет батька Волошина і зелень. Бувало й таке, що

тільки одна свічка горіла, але — горіла!! Бувало й таке, що вікна низькі, до землі хиляться, а свічка горить!» [27].

Галицькі жіночі видання містили також короткі повідомлення про підготовку до першого сейму, його ухвали та різні важливі події в Карпатській Україні. Так, у «Жіночій Волі» розповідалося про підготовку до відкриття першого сейму 2 березня 1939 р. і заплановане з цієї нагоди видання українських поштових марок [65, ч. 3] та проголошення першим сеймом 15 березня 1939 р. Карпатської України самостійною державою [65, ч. 4]. «Жіночий Голос» також повідомляв про підготовку до відкриття сейму і першочергові його завдання [26, ч. 4], про урочисте відкриття першої сесії сейму 15 березня 1939 р. і проголошення самостійності Карпатської України та заходи уряду проти наступу угорських військ [61]. «Жіноча Доля», окрім повідомлення про проголошення самостійної держави [33], інформувала про заборону діяльності всіх партій у молодій Карпатській державі для уникнення політичних чвар та досягнення єдності народу [14].

У центрі уваги галицьких жіночих видань була також тема розбудови господарського життя молодої країни, найчастіше — перспективи її розвитку. Про це вели мову автори «Жіночого Голосу» у статті «Карпатська Україна буде своє нове життя» [36], «Світу Українки» — у статті «Карпатська Україна живе і працює» [37], а про розбудову нової столиці Карпатської України, м. Хуст, — у «Жіночому Голосі» [25]. «Світ Молоді» наводив підрахунки економістів про 300 мінеральних джерел, про видобуток солі та можливість розвитку туризму [10] й інформував читачів про діяльність Української Національної Ради та її намагання прилучити до Карпатської України «українські околиці Словаччини» [62].

Про масові протести закарпатських українців проти призначення президентом Чехо-Словаччини генерала Льва Прхали третім міністром Карпатської України без згоди карпато-українського уряду повідомляли читачів, зокрема, часописи «Українка» [4, ч. 2] та «Жіночий Голос» [3].

Жіночі видання, як-от «Українка», висвітлювали боротьбу молодої країни проти угорських зазіхань та брудної агітаційної кампанії щодо референдуму з приводу нібито скромного домагання: «Нехай населення Карпатської України в загальному голосуванні

само скаже, куди хоче належати: до спільної, чесько-словацько-української держави, чи до Мадярщини» [37]. На думку редакції «Жіночого Голосу», гідну відсіч угорській агітації давав не лише уряд Карпатської України, й сам народ, бо за двадцять років приналежності до Чехословаччини «національна свідомість карпатських Українців дуже зросла» [43].

Особливу увагу аналізовані видання Галичини звертали на розвиток жіночого руху на Закарпатті, діяльність жінок для розбудови Карпатської України, їхню участь в передвиборній кампанії до першого сейму. Ці теми порушували Харитя Кононенко у статті «За Карпатами» [41], О. Кисілевська у подорожніх нарисах «Вражіння з Підкарпаття» [38] і «З недавньої гостини на Підкарпатті» [39] та ін. Щоправда, у подорожніх нарисах О. Кисілевської було більше роздумів, аніж вражень від мандрівок, але жанрово й тематично вони помітно збагачували палітру галицької жіночої преси і дозволяли читачам ще глибше пізнати Карпатську Україну.

У пресових публікаціях відображено й те, як оживало в Карпатській Україні релігійне, культурне, літературне, мистецьке й театральне життя. Газетярі повідомляли про іменування о. Діонісія Нярадія єпископом Карпатської України [37], заснування у Хусті мистецької громади «Говерля» і театального гуртка «Летюча Естрада», який гастролював по всьому краю [44], про виступ у Рахові відомого українського письменника Уласа Самчука з доповіддю про завдання сучасної української літератури [14] тощо.

Іноді в досліджуваних виданнях, зокрема в «Жіночому Голосі», містилися публікації про зрадників Срібного краю, зокрема про єпископа Стойку, який зізнався, що 20 років молився, щоб Ужгород, правдива столиця Карпатської України, перейшов під угорську владу; про священника Степана Фенцика, який створив організацію «чорних сорочок» і, перейшовши на бік угорців, закликав їх забрати всю Карпатську Україну, а також про А. Бродія [34].

Візуально краще пізнати Карпатську Україну дозволяли читачам і численні фотографії з Карпатської України, а також карти молодій країні та графічні малюнки. Серед них домінували жанрові світліни — краєвиди, закарпатські типажі та історичні пам'ятки, як-от у «Жіночій Волі» — ярмарок на Підкарпатті, карпато-українські молодіці і дівчата на базарі в Берегові (1938. — Ч. 14), дівчата

з Марамороського краю на Закарпатті (1939. — Ч. 2), літак, який приземлюється неподалік Хуста (1939. — Ч. 1), руїни княжого замку в Хусті як свідка славної давнини (1939. — Ч. 5), церква із с. Ужок, збудована 1745 р. (1938. — Ч. 13); у «Жіночій Долі» — кафедральний собор в Ужгороді, монастир отців-василіан і будівля чоловічої семінарії (1938. — Ч. 20) тощо.

Окремо варто відзначити ті світлини, карти і малюнки, які ілюстрували ту чи іншу публікацію, зокрема статті В. Пачовського «Сріберна Земля» в «Громадянци» [52], І. Гургули «Народній побут Карпатської України» в «Жінці» [19] та редакційна — «За високими Карпатами» в «Жіночому Голосі» [28].

Жіночі видання візуально збагачували також графічні малюнки, зокрема у малюнку Галки «Карпатська Україна» у «Новій Хаті» [18], статті Л. Бурачинської «Різдвяний вертеп на Закарпатті» [1], карти Карпатської України та взірці закарпатських вишивок.

Іноді в жіночих часописах містилися одні й ті ж фотографії, наприклад закарпатської поетки Миколаї Божук-Штефуцової на сторінках «Жіночої Долі» (1938. — Ч. 3, 24), світлини «Ярмарок на Підкарпатті» — в «Жіночій Долі» (1938. — Ч. 19) та «Світі Молоді» (1938. — Ч. 10), церкви у с. Ужок, спорудженої 1745 р., — у «Жіночій Волі» (1938. — Ч. 13) та «Жіночій Долі» (1938. — Ч. 21).

Нерідко під фотографіями друкувалися цікаві текстівки. Так, під зображенням церкви із с. Ужок опубліковано рядки: «У кожному селі Підкарпаття стрічаємо пам'ятки старинної культури. Це в першій мірі церкви, будовані нашими предками в різних стилях. Така церква — це прикраса села та околиці і твердиня національно-релігійного духа. Немає туриста, що не зацікавився би таким пам'ятником глибокої старовини...» (Жіноча Воля. — 1938. — Ч. 13). Така ж текстівка вміщена в «Жіночій Долі» (1938. — Ч. 21).

Із великого масиву публікацій у галицькій жіночій пресі можна виокремити ті, які яскраво відображають життя столиці Карпатської України — Хуста. Дуже часто це були переповнені емоціями листи авторів із Карпатської України або ж галичан, які відвідували новостворену державу. Ці тексти ніби олюдновали події, робили їх ще ближчими читачам. Зокрема, у листі до редакції часопису «Жінка» С. Нагірна так зображала життя столиці молодій країні: «Їдучи на Карпатську Україну, я відчувала, що їду на свою землю, до своїх

людей, і це зворушувало. На самому вступі на Карпатську Україну приємно вражають українські написи на станціях і крамницях. В Хусті кипить життя. Українська Січова Гостинниця переповнена, з каварні долітають звуки української музики, багато знайомих, яких не бачилося цілі роки. Всі поз'їжджалися з різних закутків Чехії, Словаччини і Карпатської України, бо кожному здається, що тут на рідній землі потреба його рук до праці» [47].

«Хоч тяжко, але цікаво в нас жити», — писала з Хуста авторка під криптонімом Н. і розповідала, як поволі змінюється вигляд міста: зникали чужомовні вивіски, а з'являлися нові, «чистою мовою писані», але деякі лише переставляють написи, на перше місце виносять українську, а на друге — залишають «чужу» («Така вивіска багато каже»). Під час того, коли вона писала листа, у приміщенні долинав шум вулиці, а над усім різко дзвенів вигук «Свобода-а-а!» — то старенький продавець газет продавав щоденник «Нова Свобода», але в гомоні вулиці перше слово пропадало, а друге так гарно й дивно звучало [46].

Своїми враженнями про Хуст і Підкарпаття поділився і галицький селянин, який два дні перебував тут: «В Хусті маса народу, інтелігенції своєї й чужих гостей. Перед будинком, де урядує українська влада, рух авт, як у справжній столиці. Всюди українська мова, всі вивіски на урядах і крамницях в українській мові. Серед народу велика радість і підйом. Всі мають працю при лісах, будові доріг, будинків. Скрізь селами, куди переходив чи переїздив, повівають жовто-блакитні прапори. Жадного браку харчів по крамницях нема. Всюди по містах, містечках і селах творяться “Січі”...» [59].

Дуже часто в Хусті відбувалися урочисті святкування. Так, редакція «Світу Українки» розповідала про велику маніфестацію у Хусті 2 грудня 1938 р. з нагоди затвердження нової конституції та обрання нового уряду, а місто було прибрано жовто-блакитними прапорами [37].

Надзвичайно яскраво змалював святкування соборності у столиці Карпатської України Борис Буря-Воскресенський. На це свято верховинці вирушили з Рахова до Хуста потягом; лунали стрілецькі пісні та «гримкі оклики»: «Слава Україні! Хай живе батько Волошин! Хай живе міністер Ревай!». «Приїжджаємо до Хусту. Море голів. Здається, що нічого й не бачиш, тільки людські голови. [...]

Похід з станції вулицями рушає на площу батька Волошина перед катедру, де й зупинився. Службу Божу відправляв сам преосвящений Ніярадій (правильно — Нярадій. — *В. Г.*). На замковій горі повіває жовто-блакитний прапор. [...] Такого походу ще на бачив Хуст ніколи» [2].

Однак велика ейфорія з приводу здобуття автономії, а пізніше — самостійності Карпатської України тривала на сторінках досліджуваної преси недовго. Молода держава розпочала боротьбу з угорськими загарбниками і зазнала краху.

Про героїчні змагання Карпатської Січі з угорськими загарбниками та полеглих героїв писало багато галицьких жіночих видань. «Жіноча Воля» розповідала, що в боях загинули комендант «Карпатської Січі» Дмитро Клипуш, письменник і редактор «Нової Свободи» Василь Гренджа-Донський, другий заступник голови карпато-українського сейму Степан Росоха та інші відомі діячі, а режисер державного театру «Нова Сцена» А. Шерегій збожеволів у в'язниці [65, ч. 4]. Водночас «Жіноча Воля» спростовувала всі чутки про «мадярську автономію» для Карпатської України, «амністію» для січовиків, «добровільний поворот» президента А. Волошина до Ужгорода, бо замість автономії для свідомих закарпатських українців створено табори інтернованих у Ніредьгазі [65, ч. 6].

Редакція «Жіночої Долі» теж містила повідомлення про героїчну боротьбу закарпатських українців з угорськими загарбниками, еміграцію уряду в Югославію та інформувала про загиблих, «між іншими розстріляли теж бл. п. поета й письменника В. Гренджу-Донського, відомого режисера А. Шерегія» та ін. [33]. Насправді це були неперевірені та помилкові відомості.

Статтю М. Омельченко «Василь Гренджа-Донський» редакція «Жіночої Долі» спорядила такою приміткою: «Трагічна смерть письменника, редактора В. Гренджі-Донського від мадярських стрілів до глибини душі потрясла серцями всіх українців. Замість квітів на його свіжу могилу, містимо цей спогад проф. М. Омельченкової, який ш. авторка надіслала нам ще перед його геройською смертю» [49].

Галицька жіноча преса глибоко осмислювала не лише трагедію Карпатської України, а й її значення для всієї української нації. Так, у «Нашій анкеті» «Жіночої Долі» редакція зазначала, що «останні трагічні події зміцнили значно гордість українців», а «доля карпат-

ських українців вилікувала декого з поважно закоріненої в українській психіці недуги, якій на ім'я “допомога з боку”. І клич... “наша сила в нас самих” — сьогодні став... самозрозумілим і без труду вріс раз на все в душу українця. За останні тижні dokonались великі зміни не тільки на мапі Європи, але й у душах людей, головню і зокрема в нас, українців. Без пересади можна сказати, що в останніх тижнях масово вимирали й народжувались тут у нас “нові” українці. Нові люди, які визначаються такими вартісними в цей час прикметами, як самовідречення, відвага, витривалість та довір'я до своїх власних сил» [48].

Авторка під криптонімом Галина на сторінках часопису «Жінка» розмірковувала над тим, чому Карпатська Україна втратила державне існування. На її переконання, безпосередньою причиною катастрофи була внутрішня криза, на яку «хворіла» чесько-словацько-карпато-українська федерація, непорозуміння чеського уряду з карпато-українським і словацьким, що спровокувало напад Угорщини на Карпатську Україну. Організована з відділів «Карпатської Січі», армія була погано озброєною, а чеське військо не лише не видало їй зброї, а ще й заатакувало Хуст, і чимало стрільців загинуло, тому боротьба з угорськими нападниками була нерівною, тож вони швидко окупували Карпатську Україну. «Зрештою кров, яка забагрила південні узбіччя Карпат, — зазначала авторка, — не пролилася намарне. Цілий світ з подивом слідкував за геройською боротьбою українських верховинців в обороні незалежності...» [16].

Детально розповідала про причини розпаду чесько-словацько-карпато-української федерації й редакція «Жіночого Голосу». Головними причинами вона вважала короткозорість політики Праги та необдуманість словацьких політиків, які фактично зруйнували федеративну республіку, проголосивши самостійність Словащини [61].

Про те, як самі закарпатські українці сприймали трагедію власної країни, можна довідатися з короткої замітки «Ластівочка з Закарпаття», опублікованої під рубрикою «Що діється в світі й у нас» на сторінках «Жіночої Долі». Анонімний автор (а ним правдоподібно могла бути Василина Божук) писав: «...багато нас без роботи, а найбільше на Гуцульщині (Рахів, Ясіне). Ніби згодом усі мають повернутися до праці, так кажуть... Але ми сумніваємося.

Зрештою, побачимо! Мали ми свої Крути. Коло них уже твориться народня легенда... Та годі міркувань. Наше діло — чесна, сумлінна, корисна праця. Вже не скроплюємо землю сльозами. Події та їх наслідки загартували нас. Прохолов мізок, затвердли серця, затиснулися кулаки» [42].

Трагедія Карпато-Української держави яскраво передана і в нарисі «Карпатська Україна» авторки під псевдонімом Галка. Нарис написано закарпатським говором, а малозрозумілі слова пояснено в дужках, наприклад: потята (пташки), бетежні (хворі), вариш (місто) [18]. У публікації відображено «сильно красну» Карпатську Україну через світосприйняття дітей, тому публікація викликає велике зворушення й сьогодні.

Нарис проілюстровано двома графічними малюнками. На одному зображено двох дівчат, які читають книгу, і напис внизу: «Панійки коло книжок у городі сидять», на другому — дівчина у національному строї з піднятою для привітання рукою, а внизу — напис: «Слава Карпатській Україні!».

Так закінчується на сторінках галицької жіночої преси одна з яскравих сторінок Карпатської України. Для відображення цього феномену досліджувані видання широко використовували різні жанри — статті, політичні огляди, подорожні нариси, листи читачів, спогади, виступи очільників Карпато-Української держави, візуальний ряд становили фотографії, карти та графічні малюнки. Публікації з історії Карпатської України, від княжих часів до здобуття незалежності, розбудови і її трагедії, яскраво доказують, як одна з гілок українського народу здобула самостійність для свого краю, а «за горами воскресла Україна» не лише високо підняла дух усіх українців, а й активізувала їх до подальшої боротьби за соборну Україну.

1. [Бурячинська Л.]. Різдвяний вертеп на Закарпатті / Л. Б. // Нова Хата. — 1939. — 1 січ. (ч. 1/2). — С. 3.
2. Буря-Воскресенський Б. Свято соборности в Хусті / Борис Буря-Воскресенський // Жіноча Доля. — 1939. — 15 лют. (ч. 4). — С. 11.
3. В Карпатській Україні // Жіночий Голос. — 1939. — 5 лют. (ч. 2). — С. 7.
4. В Карпатській Україні // Українка. — 1939. — Лют. (ч. 2). — С. 15; Берез. (ч. 3). — С. 15.
5. Великдень в Синевірі на Підкарпатті / подала пані Олена Нірода з села Синевіра // Світ Молоді. — 1938. — Квіт. (ч. 4). — С. 10—12.

6. Великий історичний день для наших братів на Підкарпатті // Жіноча Воля. — 1938. — Листоп. (ч. 13). — С. 1.
7. Великий історичний день Підкарпаття // Світ Молоді. — 1938. — Жовт. (ч. 10). — С. 1—4.
8. Великі зміни у світі: Закарпатська Україна і Словаччина // Світ Українки. — 1938. — Жовт. (ч. 1). — С. 15—16.
9. Великі маніфестаційні збори Української Народньої Ради в Ужгороді... // Світ Молоді. — 1938. — Жовт. (ч. 10). — С. 15—16.
10. Великі можливості перед молодістю державою // Світ Молоді. — 1938. — Листоп. (ч. 11). — С. 1—2.
11. Великодні звичаї на Закарпатті // Нова Хата. — 1939. — 1 квіт. (ч. 7/8). — С. 2—3.
12. Великопісні й великодні звичаї на Підкарпатті / подала Ольга Олександр Дучимінська на підставі етнографічних записок // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 квіт. (ч. 7/8). — С. 2—4.
13. Вісті з Підкарпаття: Один народ — одна партія // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 січ. (ч. 1/2). — С. 23.
14. Вістка з Підкарпаття... // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 січ. (ч. 1/2). — С. 2—3.
15. Гал. На закордонні теми / Гал. // Громадянка. — 1938. — 15 груд. (ч. 6). — С. 6.
16. Галина. Місяць березень. В міжнародній політиці / Галина // Жінка. — 1939. — 1 квіт. (ч. 6/7). — С. 4.
17. Галина. Місяць січень. В Карпатській Україні / (Галина) // Жінка. — 1939. — 1 лют. (ч. 3). — С. 9.
18. Галка. Карпатська Україна (Закарпатським говором) / Галка // Нова Хата. — 1939. — 1 берез. (ч. 5). — С. 6—7.
19. Гургула І. Народний побут Карпатської України / Ірина Гургула // Жінка. — 1939. — 1 квіт. (ч. 6/7). — С. 8—9.
20. Дещо з історії Підкарпаття // Жіноча Доля. — 1938. — 1 жовт. (ч. 19). — С. 2.
21. Дещо про Підкарпаття // Жіноча Воля. — 1939. — Січ. (ч. 1). — С. 5.
22. Дучимінська О. Розказати вам щось про Закарпаття? / Оксана Дучимінська // Нова Хата. — 1938. — 1 груд. (ч. 22/23). — С. 2—3.
23. Дучимінська О. О. Др. Василь Пачовський — «Срібна Земля» — історично-політична боротьба; накладом кооперативи «Дружина, число 6, стор. 69, Львів, 1938 / Ольга Олександр Дучимінська // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 січ. (ч. 1/2). — С. 18.
24. З давно-минулого Срібної Країни // Жіноча Доля. — 1938. — 15 листоп. (ч. 22). — С. 3; 1 груд. (ч. 23). — С. 5; 15 груд. (ч. 24). — С. 5, 15.

25. З життя Карпатської України // Жіночий Голос. — 1939. — 20 січ. (ч. 1). — С. 6—7.
26. З Карпатської України // Жіночий Голос. — 1939. — 20 лют. (ч. 3). — С. 9; 5 берез. (ч. 4). — С. 7—8.
27. З листів до нас: Пані Василина Божук // Жіноча Доля. — 1939. — 15 берез. (ч. 6). — С. 11.
28. За високими Карпатами // Жіночий Голос. — 1938. — 20 листоп. (ч. 22). — С. 2—5.
29. Закарпатська таблиця вишивок // Нова Хата. — 1939. — 1 черв. (ч. 11/12). — С. 20.
30. Закарпатська Україна // Жіночий Голос. — 1938. — 20 жовт. (ч. 20). — С. 2—3.
31. Закарпатські вишивки / за С. Маковським // Нова Хата. — 1938. — 1 груд. (ч. 22/23). — С. 1—2.
32. *Залізняк О.* На ленті спомину / Олена Залізняк // Нова Хата. — 1938. — 1 листоп. (ч. 21). — С. 4—5.
33. Історичні дні на Підкарпатті // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 квіт. (ч. 7/8). — С. 19.
34. Карп. Україна розбудовує своє нове життя // Жіночий Голос. — 1938. — 30 груд. (ч. 24). — С. 10.
35. Карпатська Україна // Світ Українки. — 1938. — Листоп. (ч. 2). — С. 15—16.
36. Карпатська Україна будує своє нове життя // Жіночий Голос. — 1938. — 5 груд. (ч. 23). — С. 4—5.
37. Карпатська Україна живе і працює // Світ Українки. — 1938. — Груд. (ч. 3). — С. 15—16.
38. *Кисілевська О.* Вражіння з Підкарпаття / О. Кисілевська // Жіноча Доля. — 1938. — 1 жовт. (ч. 19). — С. 3—4.
39. *Кисілевська О.* З недавньої гостини на Підкарпатті / О. Кисілевська // Жіноча Доля. — 1938. — 1 листоп. (ч. 21). — С. 5—6.
40. Колядки і щедрівки Карпатської України // Жінка. — 1939. — Січ. (ч. 1/2). — С. 4.
41. *Кононенко Х.* За Карпатами / Харитя Кононенко // Нова Хата. — 1938. — 1 листоп. (ч. 21). — С. 2—3.
42. Ластівочка з Закарпаття // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 черв. (ч. 11/12). — С. 19.
43. Мадярщина і Закарпатська Україна // Жіночий Голос. — 1938. — 5 листоп. (ч. 21). — С. 5—6.
44. Мистецьке життя на Карпатській Україні; Летюча естрада // Жіноча Доля. — 1939. — 15 лют. (ч. 4). — С. 15—16.

45. Місяць май. В Карпатській Україні // Жінка. — 1939. — 1 берез. (ч. 5). — С. 4.
46. Н. Лист із Хусту / Н. // Нова Хата. — 1939. — 1 січ. (ч. 1/2). — С. 10.
47. Нагірна С. Лист з Рахова / С. Нагірна // Жінка. — 1939. — 1 берез. (ч. 5). — С. 7—8.
48. Наша анкета // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 квіт. (ч. 7/8). — С. 4.
49. [Омельченко М.]. Василь Гренджа-Донський / М. О-ко // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 квіт. (ч. 7/8). — С. 11, 18.
50. Омельченкова М. Ірина Невицька (з циклу «Жінки Карпатської України») / Марія Омельченкова // Жіноча Доля. — 1939. — 1—15 квіт. (ч. 7/8). — С. 12; 1—15 трав. (ч. 9/10). — С. 6.
51. П. К. Чужа сила — не своя сила / П. К. // Жіночий Голос. — 1938. — 20 листоп. (ч. 22). — С. 1.
52. Пачовський В. Сріберна Земля / Василь Пачовський // Громадянка. — 1938. — 15 жовт. (ч. 2). — С. 2—3.
53. Підгірянкa М. Лист / М. Підгірянкa // Жіноча Доля. — 1938. — 15 листоп. (ч. 22). — С. 9.
54. Підкарпаття // Жіноча Доля. — 1938. — 1 листоп. (ч. 21). — С. 7, 10—11.
55. Підкарпаття самостійне // Жіноча Доля. — 1938. — 1 листоп. (ч. 21). — С. 5.
56. Підкарпаття самоуправна держава // Жіноча Воля. — 1938. — Листоп. (ч. 13). — С. 2.
57. Прем'єр Підкарпаття о. Августин Волошин // Жіноча Доля. — 1938. — 1 листоп. (ч. 21). — С. 7.
58. Промова міністра Ю. Ревая // Жіночий Голос. — 1938. — 5 груд. (ч. 23). — С. 5.
59. Самовидець про Хуст і Підкарпаття // Жіноча Воля. — 1939. — Січ. (ч. 1). — С. 5.
60. «Серцем ми з ними» // Світ Молоді. — 1938. — Листоп. (ч. 11). — С. 16.
61. Трагедія Карпатської України // Жіночий Голос. — 1939. — 20 берез. (ч. 5). — С. 6—8.
62. Українська Національна Рада в обороні українських закарпатських земель... // Світ Молоді. — 1938. — Жовт. (ч. 10). — С. 16.
63. Чому Чехословаччина доперва тепер дала автономію українцям? // Жіноча Воля. — 1938. — Листоп. (ч. 13). — С. 15.
64. Щедрівка з Карпатської України // Українка. — 1939. — Січ. (ч. 1). — С. 7.
65. Що діється в світі і у нас // Жіноча Воля. — 1939. — Лют. (ч. 2). — С. 15; Берез. (ч. 3). — С. 15; Квіт. (ч. 4). — С. 15; Черв. (ч. 6). — С. 15.